

Yetər İsrayıl qızı Qasımova*Azərbaycan Texnologiya Universiteti (UTECA) – baş müəllim*E-mail: etabdullaeva@mail.ru**Leyla Yusif qızı Rzayeva***Azərbaycan Texnologiya Universiteti (UTECA) – baş müəllim*E-mail: rzaevaleyla@yandex.ru**Şəhla Yasin qızı Əliyeva***Azərbaycan Texnologiya Universiteti (UTECA) – doktorant*E-mail: shehla2020@mail.ru**Gülgün Zeynal qızı Abdiyeva***Azərbaycan Texnologiya Universiteti (UTECA) – doktorant*E-mail: g.abdiyeva@mail.ru**Aysel Xasay qızı Mehdiyeva***Azərbaycan Texnologiya Universiteti (UTECA) – assistent*E-mail: a.mehdiyeva@uteca.edu.az

RESPUBLİKANIN İQTİSADİ REGIONLARINDA QIDA SƏNAYESİ MÜƏSSİSƏLƏRİNİN İNKİŞAF STRATEGİYASI

Xülasə

Qida sənayesinin ölkə iqtisadiyyatında rolu danılmazdır. Ölkə əhalisinin düzgün və balanslı qidalanması və ərzaq təminatı məsələlərinin həllində, vətəndaşların ilkin tələbatlarının ödənilməsində qida sənayesi həlledici rol oynayır. Eyni zamanda regionların inkişafında da qida sənayesinin rolu danılmazdır. Bunların hamısı ilə yanaşı qida məhsulları istehsalının səciyyəvi xüsusiyyətləri də qida sənayesinin inkişafına dair regional proqramların və ölkənin iqtisadi regionlarında qida sənayesi müəssisələrinin inkişaf strategiyasının işlənilib hazırlanması zərurətini şərtləndirir. Bu baxımdan məqalədə yer alan məsələlərin tədqiqi kifayət qədər aktualdır. Məqalədə qida sənayesi müəssisələrinin xarakterik xüsusiyyətləri, onların ölkə regionlarının inkişafında, sosial-iqtisadi problemlərinin həllində rolu araşdırılmışdır. Habelə, Respublikanın iqtisadi regionlarında qida sənayesi müəssisələrinin inkişaf strategiyası təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: qida sənayesi, qidalanma, iqtisadi region, sahə strukturu, xammal, emal, ərzaq kompleksi, məşğulluq, intensivləşdirmə, investisiya, Dövlət proqramları, infrastruktur

UOT: 314:001

JEL: F 14

Giriş

Qida sənayesi ölkə sənayesinin ən böyük sahələrindən biridir. Bura dörd blokda birləşən onlarla yarım sahələr daxildir: ət-süd, balıq konservləri istehsalı, tərəvəz və meyvə konservləri istehsalı, un və çörək məmulatları

istehsal edən sahələr daxildir. Ölkədə ərzaqla özünü təminatın səviyyəsi, əhalinin həyat səviyyəsi və fiziki sağlamlığı regionlarda istehsal olunan qida məhsullarının çeşidindən, keyfiyyətindən, qiymətindən və istehsal həcmindən asılıdır. Buna görə də qida

sənayesini ölkənin xalq təsərrüfatı sistemində sosial baxımdan xüsusi ilə əhəmiyyətli sahələrə aid edirlər və müxtəlif yollarla daha da inkişaf etdirməyə çalışırlar. Belə yollardan biri də regionlarda qida sənayesi müəssisələrinin yaradılması və daha da inkişaf etdirilməsidir.

Tədqiqatın aktuallığı. Qida sənayesi ölkə əhalisinin düzgün və balanslı qidalanması və ərzaq təminatı məsələlərinin həllində, vətəndaşların ilkin tələbatlarının ödənilməsində həlledici rol oynayır. Ölkənin iqtisadi dayanıqlılığını və siyasi təhlükəsizliyini xarakterizə edən milli təhlükəsizliyinin vacib hissəsi olan ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasında qida sənayesi mühüm yerlərdən birini tutur. Bu sahə ölkə əhalisinin düzgün və balanslı qidalanması və ərzaq təminatı məsələlərinin həllində, vətəndaşların ilkin tələbatlarının ödənilməsində həlledici rol oynayır. Eyni zamanda regionların inkişafında da qida sənayesinin rolu danılmazdır. Bunların hamısı ilə yanaşı qida məhsulları istehsalının səciyyəvi xüsusiyyətləri də qida sənayesinin inkişafına dair regional proqramların və ölkənin iqtisadi regionlarında qida sənayesi müəssisələrinin inkişaf strategiyasının işlənilməsi və hazırlanması zərurətini şərtləndirir. Bu baxımdan məqalədə yer alan məsələlərin tədqiqi kifayət qədər aktualdır.

Tədqiqatın metodikasını makroiqtisadi nəzəriyyənin, ümumi iqtisadi nəzəriyyənin və menecmentin fundamental müddəaları, iqtisadiyyatın tənzimlənməsinin elmi konsepsiyaları, ölkə alimlərinin monoqrafiya və məqalələri, respublikada qida sənayesinin fəaliyyətinə dair elmi konfransların materialları, nəzəri tədqiqatlar, mövcud ədəbiyyatlar və internetdə verilən materialların təhlili və s. təşkil edir.

Materiallar və müzakirələr

Qida sənayesi ölkə sənayesinin ən böyük sahələrindən biridir. Bura dörd blokda

birləşən onlarla yarım sahələr daxildir: ət-süd, balıq konservləri istehsalı, tərəvəz və meyvə konservləri istehsalı, un və çörək məmulatları istehsalı dən sahələr daxildir. Azərbaycanda bu sahələrin tərkibində 2020-ci ildə 9 dövlət müəssisəsi olmaqla 487 müəssisə və 6042 qeydə alınmış fərdi sahibkar fəaliyyət göstərir. Onlar xammalın ilkin (qənd, meyvə-tərəvəz, un istehsalı və s.) və ikincil (çörək, makaron, qənnadı məmulatları istehsalı və s.) emalı yolu ilə ərzaq məhsullarının istehsalı üzrə ixtisaslaşmışlar.

Qida sənayesinin məhsulları hesabına ərzaq fondunun 80%-ə qədər və ölkənin strateji ərzaq ehtiyatları (qonservlər, quru qarışıqlar və s.) formalaşır. Ölkədə ərzaqla özünü təminatın səviyyəsi, əhalinin həyat səviyyəsi və fiziki salamatlığı regionlarda istehsal olunan qida məhsullarının çeşidindən, keyfiyyətindən, qiymətindən və istehsal həcmindən asılıdır. Buna görə də qida sənayesini ölkənin xalq təsərrüfatı sistemində sosial baxımdan xüsusi ilə əhəmiyyətli sahələrə aid edirlər və müxtəlif yollarla daha da inkişaf etdirməyə çalışırlar. Belə yollardan biri də regionlarda qida sənayesi müəssisələrinin yaradılması və daha da inkişaf etdirilməsidir.

Qida sənayesi müəssisələrinin xüsusiyyətlərindən biri də onların ölkənin aqrar sənaye kompleksinin bir hissəsi olmasıdır. Onların əsas məqsədi kənd təsərrüfatı xammalını emal edib əhalinin əsas tələbatlarını ödəyən qida məhsullarını istehsal etməkdir. Bu istehsal sahəsinə kənd təsərrüfatının inkişafı əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. O regionların qida sənayesi müəssisələrinin sahə tərkibini, istehsal gücünü müəyyən edir.

Qida sənayesinin sahə strukturu onun aşağıdakı sahələrdə qruplaşdırılmasını nəzərdə tutur:

- gətirilən xammalla işləyən qida sənaye müəssisələri. Onları iri nəqliyyat

qovşaqları yaxınlığında yerləşdirirlər /dəmir yolu, dəniz limanları və s.;

- yerli xammalla işləyən müəssisələr.

Onları xammala və son istehlakçıya yaxın yerlərdə yerləşdirirlər. Bu tip müəssisələrin çoxu emal sahələrinə aiddir. Onlardan yalnız bəziləri hasilat xarakterlidir. Məsələn üçün duz və balıq istehsalı. İlk xammal keyfiyyətli emal etmək üçün hər bir zavod öz texnoloji sxemlərindən istifadə edir, lakin hamısının məqsədi son məhsulun təhlükəsizliyini təmin etməkdir.

Qida sənayesi dövlətin ərzaq kompleksinin vacib həlqəsidir, o əhalinin ərzaq məhsulları ilə təminatı məsələlərinin həllində aparıcı rol oynayır. Digər sahələrdən fərqli olaraq qida sənayesinin regional səciyyəsi var. Region əhalisinin məşğulluq probleminin həllində, regionun kənd təsərrüfatı sahələrinin məhsullarının emalında, region əhalisinin rifahının yüksəldilməsində qida sənayesinin əhəmiyyəti böyükdür. Qida məhsulları istehsalının əsas xüsusiyyətləri qismində aşağıdakıların adını çəkmək olar: məhsulun kütləviliyi və müxtəlifliyi; xammal mənbələrinin və son istehlakçıların yerləşməsindən asılılığı; bir sıra yarım sahələrdə (şəkər istehsalı, şərabçılıq və s.) istehsalın mövsümliliyi; xammal və hazır məhsulun saxlanması müddətinin məhdudluğu; məhsulun keyfiyyətinə irəli sürülən tələblərin yüksək olması (tərvətli olması, tərkibində vitaminlərin olması, tamı və s.); keyfiyyətin xammalın xüsusiyyətlərindən asılı olması və s. Qida sənayesinin unikalığı onun regionlara sıx bağlanmasını şərtləndirir. Qida sənayesi sahəsinin xüsusiyyətlərinin səciyyəsi bünövlə müəyyən olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda hər zaman, xüsusən də son zamanlarda qeyri-neft sahələrinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı, qida sənayesinin inkişafına böyük diqqət yetirilir, xüsusi regional proqramlar təsdiqlənir və onların reallaşdırılmasına

büdcədən maliyyə dəstəyi ayrılır. Regionlar üçün sahənin strateji idarəetməsini həyata keçirmək çox çətin olduğundan qida sənayesinin inkişafına dair məsələlərin həllinə regional proqramlarda xüsusi yer ayrılır. Çünki qida sənayesi müəssisələrinə təsir etmək üçün zəruri olan bütün alətlər və təsir mexanizmləri respublika hökumətinin əlinədir. Regionlarda qida sənayesi müəssisələrinin inkişafına dair. Dövlətin strategiyası aşağıdakı prinsiplərə söykənməlidir: qida sənayesinin regionların inkişafında prioritet istiqamət olmasının qəbul edilməsi; qida məhsullarının istehsalı, idxalı və ixracı məsələlərində fərqləndirilmiş regional yanaşmanı təmin etmək üçün Azərbaycan ərazilərinin demoqrafik, iqtisadi və sosial-mədəni xüsusiyyətləri ilə şərtlənən müxtəlifliyinin nəzərə alınması; dövlət və region səviyyəsində tənzimləmə və dəstək tədbirlərinin səmərəli uzlaşdırılması, regional problemlərin həlli ilk növbədə olmaq şərti ilə. Beləliklə regionlarda qida sənayesinin inkişaf etdirilməsi problemi region iqtisadiyyatı üçün çox vacib məsələlərdəndir, bu problemin həlli nəticəsində regionların və burada yerləşən qida sənayesi müəssisələrinin vəziyyəti xeyli yaxşılaşacaq, regionda və ölkədə ərzaq təminatının yaxşılaşdırılması ilə yanaşı regionların əhalisinin məşğulluq problemi də həll olunacaq.

Qida sənayesi Azərbaycanda istehsal edilən məhsulların miqdarına və bu sahədə məşğul olan əhalinin sayına görə də sənaye sahələri arasında ön yerlərdən birini tutur.

Respublikamızda yeyinti sənayesinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı bir sıra üstünlüklər vardır:

- qida sənayesinin tarixi ənənələri;
- qida sənayesinin istehsalı üçün zəngin xammal bazası;
- ölkəmizdə yetişdirilən meyvə-tərəvəz məhsullarının bir çoxunun dünyada analoqunun olmaması;

- bir sıra istehsalatların respublikanın kiçik və orta şəhərlərində yerləşdirilməsi imkanı və ərazi ehtiyatı;

- nəqliyyat daşımaları baxımından əlverişli iqtisadi-coğrafi mövqe [1].

2016-cı ildə təsdiq edilən Azərbaycan Respublikasında Milli iqtisadiyyatın inkişaf perspektivlərinə dair stratüji yol xəritələri-milli iqtisadiyyatın inkişafının bir çox istiqamətlərində strateji məqsədlər müəyyən etmişdir, o cümlədən qida sənayesinin inkişafına dair [1]. Qeyd etmək lazımdır ki, qida sənayesinin inkişafı əvvəllər də Azərbaycan üçün prioritet məsələlərdən idi [2]. Hələ SSRİ dönməndə respublikada bir çox iri qida sənayesi müəssisələri fəaliyyət göstərirdi. Lakin SSRİ dağıldıqdan sonra demək olar ki, bu müəssisələrin hamısı öz fəaliyyətini

dayandırdılar. bəziləri ləğv edildi, qalanları özəlləşdirildi, lakin yeni texnologiyalara uyğun modernləşdirilmədi və öz rəqabət qabiliyyətini yüksəltməyi bacarmadılar. buna görə də Azərbaycanda yeni yeni modernləşdirilmiş və rəqabətqabiliyyətli qida sənayesi müəssisələrinin yaradılmasına ehtiyac var idi. 2004-cü ildən başlayaraq ölkədə qəbul edilib reallaşdırılan regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramlarında regionlarda yeni müasir tələblərə uyğun qida sənayesi müəssisələrinin açılması və fəaliyyətə başlaması nəzərdə tutulurdu. Nəticədə bu gün regionlarda taxıl, şəkər, bitki yağları, çay, ət, süd, meyvə tərəvəz üzrə böyük emal müəssisələri, çörək və çörək məmulatlarının istehsalı üzrə müəssisələr yerləşdirilib.

Cədvəl 1.

Qida məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin işinin əsas göstəriciləri

Göstəricilər	2018	2019	2020
Fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı - cəmi	393	449	487
Sənaye məhsulunun (işlərin, xidmətlərin) həcmi, müvafiq illərin cari qiymətləri ilə, milyon manat	3050,8	3584,8	3884,3
Sənaye məhsulunun fiziki həcm indeksi, əvvəlki ilə nisbətən, faizlə	101,3	110,8	97,3
Ölkədə istehsal olunmuş sənaye məhsulunun ümumi həcmində sahənin payı, faizlə	6,4	7,6	10,4
Əsəkapitalainvestisiyalar, milyonmanat	196,6	140,4	225,1
Əsas məhsul növlərinin natura ifadəsində istehsalı			
Kolbasa məmulatları, ton	16410,0	17728,9	25833,6
Yağlılıq dərəcəsi 1-3% olansüd, min ton	911,3	945,4	946,4
Yağlılıq dərəcəsi 6-29% olan süd, ton	6947,0	7620,2	7742,2
Pendirvəkəsmik, ton	50080,9	51346,0	53472,6
Kərəyağı, minton	23,6	24,1	25,8
Yeməli balıq məhsulları (balıq konservləri daxil olmaqla), min ton	1,8	1,1	1,7
Konservləşdirilmiş tərəvəz və meyvələr, min ton	164,7	191,5	186,7
Makaron məmulatları, minton	4,2	4,2	11,8
Bitki yağları, minton	71,1	75,1	75,1
Marqarin, ton	47211,2	47269,2	49894,2
Qənnadı məmulatları, minton	79,4	69,3	69,7
Qənd və şəkər, min ton	203,1	271,0	246,5
Un, minton	1602,9	1781,7	1842,9
Çörək və çörək-bulka məmulatları, min ton	1235,0	1256,4	1294,6
Təbii çay, minton	9,3	9,8	10,6
Yodlaşdırılmış duz, ton	64410,0	74672,3	74253,3

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/industry>

Bundan başqa regionlarda makaron və qənnadı məhsulları istehsalı, şərabçılıq məhsullarının istehsalı üzrə müəssisələr şəbəkəsi vardır. Son on ildə Azərbaycanda qeyri-neft sənayesinin inkişafına dair ciddi və kompleks tədbirlər həyata keçirilir. Elə sahələr ki, əlavə dəyər yaradırlar və ölkə iqtisadiyyatının artımına səbəb olurlar. bu nöqtəyi nəzərdən qida sənayesi aktualığı ilə seçilir və iqtisadi təhlükəsizliyin gücləndirilməsi üçün vacib əhəmiyyət kəsb edir [7]. Belə ki, qida sənayesində ildən ilə yeni rəqabətqabiliyyətli müəssisələrin yaradılması sahəsində və məhsul istehsalının həcmində artım gözə çarpır. Qida sənayesinin ayrı-ayrı sahələrinin istehsal gücü aşağıdakı kimidir:

- Qənd və şəkər istehsalı. 2020-ci ildə ölkədə 69,7 min ton qənd və şəkər istehsal edilmişdir. Burada əsas xammal ölkədə istehsal olunan şəkər çuğundurdu olmuşdur.

- Yağ-piy sənayesində əsasən yağ, marqarin, bitki piyləri, mayonez və s. istehsal edilir. bu sahənin müəssisələri də əsasən ölkədə istehsal dilən xammaldan istifadə edirlər. 2020-ci ildə ölkədə 75,1 min ton bitki yağları, 49,9 min ton marqarin istehsal edilmişdir.

ət-süd sənayesi. bu sahənin əsas məhsulu müxtəlif yağlıqda süd, kəsmik, pendir və digər məhsullardır. ölkədə 2020-ci ildə 954 min ton süd, 53,5 min ton pendir və kəsmik, 25,8 min ton kərə yağı istehsal edilmişdir. 2020-ci ildə 25,8 min ton kolbasa məmulatları istehsal edilmişdir.

- Balıq sənayesi. bu sahənin müəssisələri balıq və kürü istehsal edirlər və əsasən Xəzər dənizi və Kür çayı ətrafında yerləşirlər. 2020-ci ildə ölkədə 1,7 min ton balıq, 0,1 min ton nərə kürü istehsal olunmuşdur.

- Konserv sənayesi. Bu sahə müəssisələri yerli xammalı emalı edirlər. 2020-ci ildə ölkədə 186,7 min ton meyvə və tərəvəz konservləri istehsal edilmişdir.

- Un, çörək və makaron sənayesi. Ölkə əhalisinin çörək və un məmulatlarına olan tələbatını tam ödəyir. Ölkə ərazisində demək olar ki hər yerdə bu sahənin müəssisələri yerləşdirilib. 2020-ci ildə 11,8 min ton makaron məmulatları, 1842,9 min ton un, 1294,6 min ton çörək və çörək-bulka məmulatları isthsal edilmişdir.

- şərabçılıq, pivə və içki sənayesi. ölkədə bu sahəyə aid 131 müəssisə və 260 qeydiyyatdan keçmiş fərdi sahibkar fəaliyyət göstərir. onlar 2020-ci ildə 39861,4 min dekalitr mineral və qazlı sular, 28619,3 min dkl Alkoqolsuz içkilər, 0,4 min dkl Şampan şərabı, 1718,7 min dkl Araq, 50,8 min dkl Brendi (konyak), 5466,5 min dkl Pivə istehsal edilmişdir. [12]

Qeyd etmək lazımdır ki, regionlarda qida sənayesi müəssisələrinin inkişaf etdirilməsi məsələləri daim dövlətin diqqəti mərkəzindədir. Son illərdə xüsusən də regionlarda qida sənayesi müəssisələrinin potensialının genişləndirilməsi üzrə ardıcıl tədbirlər işlənilib hazırlanmış və həyata keçirilmişdir. Bir tərəfdən regionlarda kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi, digər tərəfdən isə regionların infrastruktur təminatının yaxşılaşdırılması yeni rəqabət qabiliyyətli qida sənayesi müəssisələrinin yaradılmasına təkan verdi [13]. Bakıda balıq kombinatı, Apşeron rayonunda duz istehsalı üzrə zavod, Sumqayıtda “Azərsun” xoldingin bitki yağlarının emalı üzrə zavoddu, İmişlidə şəkər zavodunu regionlarda böyük qida sənayesi müəssisələrinin inkişaf etdirilməsinə misal kimi göstərmək olar. ölkədə şərabçılıq üzrə müəssisələr, meyvə və tərəvəz konservlərinin istehsalı üzrə konserv zavodları, ət-süd məhsullarının istehsalı üzrə zavodlar inkişaf etdirilmişdir.

2014-cü ilin dekabr ayında qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikasında 2015-2020-ci illərdə sənayenin inkişafına dair Dövlət

Proqramı” çərçivəsində ölkədə yeni yüksək texnologiyalar əsasında qida sənayesinin ən yeni emal müəssisələrinin tikintisi nəzərdə tutulmuşdur [13].

Regionların sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində görülmüş işlərin davam etdirilməsi, eləcə də infrastrukturun və sosial xidmətlərin daha da yaxşılaşdırılması, yerlərdə yaşayan əhəlinin məşğulluğunun və maddi rifahının yüksəldilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 29 yanvar 2019-cu il tarixli 500 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nda nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icrası regionlarda qida sənayesi müəssisələrinin inkişaf etdirilməsinə daha da güclü təkan vermişdir.

Proqramda sənayenin inkişafı istiqamətində tədbirlərin davam etdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur, o cümlədən [14]:

- Kənd təsərrüfatı məhsullarının innovativ çeşidlənməsi vəqablaşdırılması müəssisələrinin yaradılması;

- Süd emalı zavodlarının yaradılması;

- Seçilmiş məhsullar və regionlar üzrə Global GAP və ekoloji təmiz məhsul istehsalı üzrə tələblərə uyğun fəaliyyət göstərən istehsal klasterlərinin yaradılması

- Bölgələrdə süd toplama məntəqələrinin, göndərilən xammalının tədarük məntəqələrinin, dərman bitkilərinin tədarükü və emalı müəssisələrinin yaradılmasının dəstəklənməsi.

bundan başqa gər bir regionda qida sənaye müəssisələrinin yaradılması və inkişaf etdirilməsi tədbirləri nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki,

- Bakıda qənnadı fabrikinin yaradılması;

- Abşeronda sənayenin inkişafı istiqamətində tədbirlərin davam etdirilməsi, o

cümlədən şərab şüşələrinin istehsalı müəssisələrinin yaradılması. tara istehsalı müəssisələrinin yaradılması və s.; Qobu qəsəbəsi ərazisində sənaye məhəlləsinin yaradılması, zeytun yağı istehsalı fabrikinin genişləndirilməsi, sərirləşdirici içkilər istehsalının təşkili, qənnadı məhsullarının istehsalı müəssisələrinin yaradılması, un məmulatlarının istehsalı müəssisələrinin qurulması, Mehdiabad və Fatmayı qəsəbələri ərazisində süd emalı müəssisələrinin yaradılması, zeytun emalı müəssisələrinin yaradılması;

- Qubada Konserv Zavodunda yeni “MiniStar” ultra-filtrasiya sisteminin, avtomatik hazır qida xəttinin və soyulmuş pomidor istehsalı xəttinin quraşdırılması. Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı və emalı sahəsinin inkişafı, Şəkiddə müasir qida istehsalı müəssisələrinin qurulması;

- Ağcabədidə bitki yağları istehsalı müəssisələrinin yaradılması;

- İmişlidə pambıq çiyidindən yağ emalı zavodunun tikintisi, qazlı içkilərin istehsalı müəssisələrinin yaradılması.

- Kürdəmidə pendir istehsalı müəssisələrinin yaradılması, pambıq emalı və pambıq yağı istehsalı zavodlarının yaradılması, kərə yağı istehsalı müəssisələrinin yaradılması;

- Neftçalada balıq emalı və konservləşdirilməsi müəssisələrinin fəaliyyətinin genişləndirilməsi, Salyan Zeytun yağı istehsalı müəssisələrinin yaradılması, meyvə quruları istehsalı müəssisələrinin yaradılması.

- Ucarda süd emalı müəssisələrinin yaradılması.

- Ağsuda limonad istehsalı sahəsinin yaradılması. oynaq şərab istehsalı sahəsinin yaradılması, nar emalı sahəsinin genişləndirilməsi;

- İsmayılıdabitki yağlarının istehsalı, süd və ət emalı müəssisələrinin yaradılması,

meyvəçiliyin, arıçılığın inkişafı istiqamətində tədbirlərin davam etdirilməsi.

- Aqstafada taxıl və un məmulatlarının istehsalı müəssisəsinin yaradılması
- Goranboyda meyvə şirələri konsentrantı istehsalı zavodunun yaradılması;
- Şəmkirdə un istehsalı müəssisəsinin yaradılması.
- Xaçmazda alkoqolsuz içkilər istehsalı zavodunun tikintisi; sirkə istehsalı zavodunun tikintisi; Fındıq emalı müəssisələrinin yaradılması.
- Astarada çay fabrikində yeni xəttin qurulması, çəltik dəyirmanının tikintisi,
- Cəlilabadda süd və ət emalı sahələrinin yaradılması,
- Lənkəranda konserv zavodunda ketçup hazırlama avadanlığının və tomat dolum xəttinin qurulması.
- Balakəndə meyvə və tərəvəz məhsullarının qurudulması və qablaşdırılması müəssisəsinin yaradılması.
- Qaxda fındıq emalı müəssisəsinin tikintisi.
- Qəbələdə alkollu içkilərin müasir tipli istehsal sahəsinin qurulması, limonad zavodunda yeni dolum xəttinin qurulması, konserv zavodunda "MiniStar" ultrafiltrasiya sisteminin qurulması;
- Şəkidə Mövcud şərab zavodunda sivr içkisi istehsalı sahəsinin yaradılması., müasir qida istehsalı müəssisəsinin qurulması;
- Zaqatalada fındıq emalı müəssisəsinin yenidənqurulması [14].

Nəticə

Dövlət Proqramında nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsi zamanı aşağıdakı nəticələr əldə olunacaqdır:

- regionların, o cümlədən kənd yerlərinin inkişaf potensialı daha da güclənəcək və bu potensialdan istifadənin səmərəliliyi yüksələcək;

- regionlarda iqtisadiyyat daha da şaxələndiriləcək, yeni müasir emal müəssisələri açılacaq, qeyri-neft sənayesi daha da inkişaf edəcək;

- yerli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyi daha da artacaq;

- kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal və emal həcmində yüksək artım dinamikası əldə ediləcək;

- regionların məhsul istehsalı və emalı üzrə ixtisaslaşması dərinləşəcək;

- qeyri-neft ixracının həcmi və çeşidi daha da artacaq;

beləliklə yaxın illərdə Azərbaycan regionlarında qida sənayesinin sürətləndirilmiş inkişafını proqnozlaşdırmaq olar.

lakin bunun üçün bir sıra vacib məsələlərin həll edilməsi lazımdır:

- müasir texnologiyaların, innovasiyaların tətbiqi hesabına regionlarda qida sənayesi müəssisələrinin istehsal potensialını yeniləşdirmək.

- regionlarda investisiya mühitinin cəlbediciliyini artırmaqla qida sənayesinin maddi-texniki bazasını möhkəmlətmək;

- sahənin müasir infrastrukturunu yarırtmaq;

- qida sənayesinin inkişafının tənidləşdirməkdə dünya təcrübəsini öyrənib tətbiq etmə

- regionlarda qida sənayesinin müasir yüksək texnoloji müəssisələrini yaratmaq.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1 Abbasov İ.M., Əliyev T.N. Qeyri-neft sənayesinin iqtisadiyyatı. Dərslik. Bakı, "Elm və Təhsil", 2017, 501- s.

2 Qida sənayesi. [Elektron resurs]. URL: http://www.azerbaijans.com/content_719_az.html.

3 Əliyev Ş.T. Azərbaycan iqtisadiyyatı. Sumqayıt. 2018.

4 İsmayılov V.İ. Aqrar sektorda məhsul istehsalının və satışının təşkilatı-iqtisadi mexanizminin təkmilləşdirilməsi. İqtisadi elmlər doktoru dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı. 2017.

5 Azərbaycan Respublikasında qida sənayesi. [Elektron resurs]. URL: <http://www.minenergy.gov.az..>

6 Anfes.gov.az.[Elektron resurs]. URL: <http://www.anfes.gov.az..>

7 Quliyev S., Abutalibov R. Improvement Directions of Food Industry of the Republic of Azerbaijan. Ssrn.com.

8 Quliyev E.A. Aqrar iqtisadiyyat. Bakı.2015.

9 Quliyev E.A. Ərzaq təminatının etibarlı sistemi: kooperasiya və inteqrasiya problemləri. Bakı. Elm. 2013.

10 Qurbanzadə A.Ə. Ərzaq kompleksinin modernləşdirilməsi və dayanıqlı inkişafı problemləri. BKİ. Kooperasiya, 2017.

11 Salaxov S.V. aqrar sahənin dövlət tənzimləməsi problemləri. Bakı, 2004.

12 <https://www.stat.gov.az/source/industry>

13 “Azərbaycan Respublikasında 2015-2020-ci illərdə sənayenin inkişafına dair Dövlət Proqramı” Утверждено Распоряжением Президента Азербайджанской Республики от 26 декабря 2014 года.

14 “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”. Prezidenti cənab İlham Əliyevin 29 yanvar 2019-cu il tarixli 500 nömrəli fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.

**Етер Исраил кызы Гасымова, Лейла Юсиф кызы Рзаева
Шахла Ясин кызы Алиева, Гульгун Зейнал кызы Абдыева
Айсель Хасай кызы Мехтиева**

СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ЭКОНОМИЧЕСКИХ РЕГИОНАХ РЕСПУБЛИКИ

Резюме

Роль пищевой промышленности в экономике страны неоспорима. Она играет решающую роль в правильном и сбалансированном питании населения и решении вопросов продовольственной безопасности страны, удовлетворении первичных потребностей граждан. В тоже время огромна роль пищевой промышленности в развитии регионов страны. наряду с этим специфические особенности производства пищевых продуктов также обуславливают необходимость разработки региональных программ относительно развития пищевой промышленности и стратегии развития предприятий пищевой промышленности в регионах страны. С этой точки зрения исследование вопросов, получивших место в статье, достаточно актуально. В статье расследуются характерные особенности предприятий пищевой промышленности, их роль в развитии регионов страны и решении региональных социально-экономических проблем. А также проанализирована государственная стратегия развития предприятий пищевой промышленности в регионах Республики.

Ключевые слова: пищевая промышленность, питание, экономический регион, отраслевая структура, сырье, переработка, продовольственный комплекс, занятость, интенсификация, инвестиции, Государственная программа, инфраструктура

**Yeter İsrayil gizi Gasimova, Leyla Yusif gizi Rzayeva
Shahla Yasin gizi Aliyeva, Gulgun Zeynal gizi Abdiyeva
Aysel Khasay gizi Mehdiyeva**

STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES IN THE ECONOMIC REGIONS OF THE REPUBLIC

Summary

The food industry has an incontrovertible role within the countrywide economy. At the same time food industry has a very significant place while meeting proper and balanced nutrition, assuring food safety and initial demands of inhabitants. As well as food industry plays an incontrovertible role for the economic growth of the regions. Within the scope of mentioning specifications of food products necessitates execution of development strategy of food production facilities and regional programs for the development of food industry of the country. In this context, research conducted with this article is quite consequential. Study conducted in this article is covering the characteristics of food industry enterprises, their role in the regional development and the resolution of socio-economic problems, as well as analyzed growing strategy of food industry enterprises of economic region of the country.

Keywords: food industry, nutrition, economic region, sectoral structure, raw materials, processing, food complex, employment, intensification, investments, State program, infrastructure.

Daxil olub: 12.04.2022